

УДК 371.13:613.88

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ (З ІСТОРІЇ ПИТАННЯ)

Оксана Василенко

*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
вул. Садова, 2, 20300 Умань, Україна*

Розкрито історичний аспект проблеми підготовки майбутнього вчителя до статевого виховання школярів. Проаналізовано наукові підходи до обґрунтування сутності та шляхів статевого виховання молоді.

Ключові слова: статево виховання, сім'я, підготовка вчителя.

Демократизація суспільства, шляхи його оновлення в умовах незалежної Української держави значно актуалізували проблеми становлення та розвитку сучасної школи, сприяли піднесенню її ролі у соціально-економічному, культурному і духовному відродженні країни.

Працівники охорони здоров'я, освіти, правоохоронних органів серйозно занепокоєні зростанням дефіциту освіченості учнівської молоді в питаннях сексуальної поведінки, її кримінальних наслідків.

Сумна статистика свідчить, що з кожним роком збільшується кількість дітей і підлітків з низьким рівнем здоров'я, швидкими темпами поширюються шкідливі звички. Прогресивно зростає кількість школярів, які почали раннє статеве життя, страждають на венеричні захворювання, ВІЛ-інфекцію. Вражаючим є те, що за даними фахівців, кількість ВІЛ-інфікованих уже досягає одного відсотка дорослого населення України. Тому проблема статевого виховання школярів стала однією із найбільш актуальних. Питаннями підготовки молоді до дорослого життя через систему діяльності вчителя щодо впливу на статеву свідомість займалися вчені В.О. Васютинський, М.Й. Боришевський, через формування сексуальної поведінки – Т.В. Говорун, Т.С. Гурлева, через формування фізіологічних аспектів статевої просвіти – В.Е. Каган, Д.В. Колесов, А.Г. Хрипкова, І.Ф.Юнда. Крім того, зроблена спроба вивчення аспектів педагогічного керівництва процесом статевого виховання учнів – О.Л. Главацька.

Сьогодні питання статевого виховання є одним із найважливіших у системі виховання, проте вирішення цієї проблеми великою мірою залежить від підготовленості вчителя, що потребує своєчасного і постійного вдосконалення навчально-виховного процесу у вищій педагогічній школі.

Професійна кваліфікація вчителя, як організатора виховної роботи в напрямку статевої просвіти, має особливе значення, адже здійснення завдань статевого виховання можливе лише за умови високої компетентності педагога у цих питаннях. На розкриття саме цього питання й спрямована стаття, основним завданням якої є аналіз історії підготовки вчителів до статевого виховання учнів.

Основним посібником, в якому розповідається про загальні основи педагогіки, теорії навчання і виховання учнів, управління загальноосвітньою школою з урахуванням сучасних досягнень педагогічної науки, який забезпечує професійну підготовку студентів, є «Педагогіка». Саме з нього майбутній учитель черпає знання, які в подальшій педагогічній діяльності застосовуватиме на практиці.

Проблема підготовки молоді до сімейного життя виникала в усі часи, але не зверталася увага на статеve виховання школярів як на один із важливих елементів виховання особистості. Тому вважаємо за необхідне звернутися до історії становлення і розвитку проблеми підготовки майбутніх вчителів до статевого виховання, щоб простежити і зрозуміти, як здійснювалася підготовка майбутнього вчителя до статевого виховання учнів.

Для цього ми аналізуватимемо підручники з педагогіки, починаючи з 1950 до 2002 року. Автори вже перших підручників з педагогіки у 50-х р. справедливо зазначають, що статеve виховання є головною складовою частиною морального виховання, тому в цих посібниках розкриваються тільки найважливіші принципи морального виховання, одними з яких є: чесність і правдивість, моральна чистота, простота і скромність у громадському та особистому житті; взаємна повага у сім'ї, піклування про виховання дітей [2, с. 354]. Вказується, що одним із принципів виховання є етична бесіда, яка є діалогічним методом морального виховання. Наголошується, що тематика подібних бесід може бути різною залежно від вікових та індивідуальних особливостей вихованців і виховних завдань, які стоять перед учителем. Рекомендується також застосовувати при обговоренні теми дружби та кохання [4, с. 190].

У навчальному посібнику Т.А. Ільїної за 1968 р. [3, с. 109] дещо розширені вимоги до морального виховання, зокрема, наголошується, що взаємна повага в сім'ї, турбота про виховання дітей передбачає усвідомлення насамперед сутності поняття сім'ї, нових принципових основ, на яких будується сім'я в суспільстві, ролі сім'ї у вихованні власних дітей. Автор пропонує звернути увагу старшокласників на питання підготовки їх до створення своєї сім'ї; зазначається, що в результаті виховання учні повинні зрозуміти велику роль і значення сучасної сім'ї в суспільстві, усвідомити відповідальність батьків за виховання дітей, необхідність моральної

підготовки для створення сім'ї, а також роль громадськості у виправленні недоліків і нездорових явищ у сім'ї.

На початку 70-х рр. були видані посібники з педагогіки (А.С. Линда та ін.), в яких звертається увага на здійснення морального виховання у позанавчальній діяльності. Наводяться приклади етичних бесід та диспутів ("Про принциповість у дружбі та коханні"), даються рекомендації щодо їхнього проведення, де особливу увагу звернено на початок, зав'язку у вигляді цікавої проблеми. Бесіди мають бути доповнені яскравими прикладами та розповідями [5]. Однак у деяких авторів проблема морального виховання учнів не розкривається взагалі.

У 80-х рр. науковці одним із принципів морального виховання (залежно від характеру стосунків) виділяють ставлення людини до інших людей та моральні основи шлюбу і сім'ї. Ними наголошується, що важливе місце у вихованні має належати відносинам між статями: дружба, товарицькість, кохання, моральні основи сім'ї та сімейних відносин. Все це має відбуватися через усвідомлення учнівською молоддю суспільно-історичного досвіду взаємовідносин статей, а з ним і багатства людських почуттів, розуміння того, що у висококультурному, високоморальному суспільстві статей відносини людини опосередковані морально виправданими цінностями [7].

Подібна думка прослідковується і в працях Г.І. Щукіної [10, с. 104], де, крім всього, наголошується, що сформовані моральні відносини між статями у підлітковому віці та юності становлять основу міцності шлюбних зв'язків, вірності, відповідальності за батьківські та материнські обов'язки.

Огородніков І.Т. акцентує свою увагу на тому, що виховання моральних почуттів має відбуватися в різних умовах, адже на уроках не вдається досить повно розкрити подібні питання, тому рекомендується вносити їх на обговорення у вигляді спеціальних роздільних бесід (не тільки в групах, а й індивідуально) чи диспутів у позанавчальний час, що дасть змогу зрозуміти не тільки особисті переживання школяра, але і мотиви його вчинків, прагнень, причини багатьох помилок [8, с. 156].

Майже у всіх авторів акцентується увага на розгляді понять дружби та кохання як важливих складових у взаємовідносинах між людьми різних статей [7, с. 267; 8, с. 155-156; 10, с. 104], а також виховання у школярів-хлопців чоловічої гордості, почуття поваги до себе та до своєї подруги, збереження її чистих почуттів, а в дівчини – честі, гідності, жіночності тощо [8, с. 155].

Зокрема, О.П. Кондратюк вказує, що дружба – одне з найвищих моральних почуттів людини, засноване на спільності інтересів і, що проявляється у взаєморозумінні та взаємодопомозі, набуваючи характеру взаємної симпатії. Враховуючи те, що дружба – це не короткотривалий акт спілкування, а тривалі тісні зв'язки між молодими людьми, тому, якщо вони

утворюються між представниками різних статей, то частіше всього переростають у кохання, зберігаючись протягом усього життя [7, с. 268].

При появі між юнаками та дівчатами почуття кохання вихователям та батькам не потрібно “гасити” їх. Справжнє кохання поєднує в собі інтимні та морально-громадські почуття. Тому, якщо юнак та дівчина по-справжньому кохають одне одного, вони намагаються бути кращими, добрішими, з великою увагою ставляться до порад, хочуть виправити свої недоліки. Справжнє кохання є джерелом духовного збагачення і морального росту молодих людей [7, с. 269].

У середині 80-х рр. досить гостро постало питання морального виховання молоді. З’явилася низка публікацій, в яких науковці наголошують, що моральне виховання – це двосторонній процес, з одного боку, це дія вихователів на вихованців за допомогою різних засобів і методів, а з другого – відповідні дії вихованців, їхня різностороння діяльність, в якій вони проявляють не тільки свої знання про моральні цінності, але також моральні почуття, які проявляються у вчинках, діях, поведінці.

Моральне виховання передусім пов’язане з формуванням моральних понять, які не мають просто запам’ятовуватися, заучуватися. Потрібно забезпечити перетворення знань про моральність у моральні переконання, які виникають в умовах, коли вихованець глибоко їх осмислює, переконуючись в їхній розумності, корисності. Завершальним етапом морального виховання є перехід моральних переконань у дії, тобто відображення твердої моральної позиції в поведінці та звичках.

Крім того, наголошується, що вихователь повинен особливу увагу приділяти вивченню вихованців у період, коли в колективі починають складатися відносини товаришування та дружби, допомогти їм розібратися в своїх почуттях. Дружба, яка обмежується лише розвагами, пустим проведенням часу, не може бути міцною і тривалою, вона зникне при першому зіткненні різних характерів, різних точок зору, поглядів.

Виховання почуття товаришкості та дружби, формування правильних взаємовідносин між юнаками та дівчатами потребує від вихователя великої обережності, тактовності, знання психології підліткового та юнацького віку як віку мрій, пориву почуттів, великої енергії та романтики. Школярі з великим бажанням відгукуються на пропозиції вихователів поговорити про дружбу та кохання, особливу цікавість викликають ті форми виховної роботи, на яких розкриваються різні сторони взаємовідносин між людьми: яким має бути справжній друг, що таке кохання, про значення сім’ї тощо.

Вперше у 80-х рр. вчені-педагоги почали звертати увагу на статеve виховання, якому належить одне з важливих місць у системі морального виховання та статевої просвіти. Статеve виховання, як підкреслює О.П. Кондратюк, полягає в засвоєнні молоддю досвіду взаємовідносин

статей, а статеве просвіта полягає в тому, що школярів, як правило, окремо юнаків і дівчат, організовано (колективно чи індивідуально) інформують про особливості та механізми (як фізіологічні, так і психологічні) статевого життя. Для виконання завдань статевого виховання та статевої просвіти слід запрошувати лікарів, юристів, але з дотриманням певної умови – це мають бути високоосвічені фахівці, які володіють педагогічним тактом, великим життєвим досвідом, у т.ч. і досвідом сімейного життя, а також глибокою довірою в учнівської молоді [7, с. 267-269].

Якщо в окремих посібниках з педагогіки і трапляються рекомендації зі статевого виховання, то вражає різнобій щодо кількості форм і заходів, у розстановці акцентів: одні автори не опускаються нижче етичних проблем міжстатевих стосунків, інші ж – обмежуються розглядом біологічних і гігієнічних сторін проблеми статевого виховання. Це дає підстави стверджувати, що в педагогіці ця проблема не знайшла глибокого опрацювання, тому залишилися теоретично нерозробленими зміст і методика здійснення статевого виховання.

До того ж, слід відмітити, що увага науковців здебільшого звернена до старшого шкільного віку, хоча при здійсненні статевого виховання потрібно звертати особливу увагу на підлітковий вік, у період якого відбувається формування поглядів, переконань, становлення особистості.

Хоча у 80-х рр. у загальноосвітніх школах і було введено спецкурс “Етика і психологія сімейного життя” та “Гігієнічне і статеве виховання”, однак автори посібників з педагогіки не приділяли достатньої уваги висвітленню методики вивчення дисциплін і технології підготовки майбутніх педагогів до здійснення статевого виховання учнівської молоді (А.М. Алексюк, Ю.К. Бабанський, С.П. Баранов, М.Д. Ярмаченко). Потрібні були суттєві зміни у вивченні проблеми статевого виховання школярів, оскільки вся система виховання в школі потребувала перегляду, і на це було безліч причин: прискорений фізичний розвиток школярів, зниження віку сексуального дебюту, збільшення кількості венеричних хвороб серед молоді, зростання правопорушень на сексуальному ґрунті тощо.

І тільки у 2000 р. М. М. Фіцулою була зроблена спроба дати визначення поняттю “статеве виховання”, вказати причини, які спонукають поліпшити статеве виховання учнівської молоді. Цікавим є той факт, що автор акцентує увагу на тому, що насамперед необхідно враховувати вікові особливості школярів, чого ми не бачили ще в жодному навчальному посібнику. Також даються чіткі орієнтири основних ознак статевого дозрівання, проаналізовано конкретно кожний віковий період, починаючи із молодшого шкільного віку. Автор переконаний, що знання вихователем проблем, які можуть виникати на різних етапах статевого розвитку, дають змогу ліпше зрозуміти стан особистості школяра і педагогічно доцільно будувати стосунки з ним,

організувати виховний вплив. “Формування моральних “гальм”, які запобігатимуть відхиленням від норми у статевій поведінці і готуватимуть до сімейного життя”, – головна думка автора [9, с. 261].

Наголошується, що паралельно зі статевим вихованням має відбуватися загальносоціальна підготовка школярів (виховання правильного розуміння дорослості, почуття відповідальності за свої вчинки, виховання бережливого ставлення до свого здоров'я і піклування про здоров'я інших, проблеми виховання дітей у сім'ї тощо); моральна підготовка (виховання готовності будувати сім'ю, формування рис сім'янина, почуття честі і гідності в міжстатевих стосунках, організація досвіду нестатевої любові); психологічна підготовка (спрямованість на інших людей, розуміння їхніх зовнішніх виявів і внутрішніх станів, розвиток психологічної привабливості особистості, здатність до контакту з іншими людьми); правова підготовка (ознайомлення з основними положеннями сімейного права, з порядком укладання шлюбу, засвоєння прав і обов'язків подружжя); господарсько-економічна підготовка (психологічна установка на необхідність ведення домашнього господарства, орієнтація на рівномірний розподіл обов'язків з ведення господарства між усіма членами сім'ї тощо); естетична підготовка (формування уявлень про естетичну культуру сім'ї і міжстатевих стосунків, виховання у школярів поваги до сімейних традицій, уміння організувати сімейні свята, розвиток у молоді хорошого смаку, навчання розумної організації дозвілля і культурного відпочинку) [9, с. 264-265].

Найбільш повне та узагальнене визначення статевого виховання пропонується в “Українському педагогічному словнику” С. Гончаренка: “... це складова частина виховного процесу, що забезпечує правильний статевий розвиток дітей і молоді і оволодіння нормами взаємин з представниками протилежної статі, а також правильне ставлення до питань статі” [1].

У сучасних посібниках з педагогіки Н.Є. Мойсеюк (2001) та В.М. Галузяк, М.І. Сметанського та В.І. Шахова (2001) питання статевого виховання школярів, на превеликий жаль, не розглядається, хоча проблеми залишаються не вирішеними.

Отже, пізнавальна ситуація у сфері статевого виховання свідчить, що за останні 50 років, незважаючи на актуальність проблеми статевого виховання, вона залишається не повністю розкритою в психолого-педагогічній літературі, зокрема, в підручниках і посібниках з педагогіки для вищих навчальних закладів.

Вважаємо доцільним, аби в наступних посібниках з педагогіки були більш широко розкриті питання статевого виховання школярів, що дасть змогу обґрунтувати теоретичні підходи до професійної підготовки майбутніх

вчителів, забезпечити загальнопедагогічну підготовку студентів до статевого виховання учнівської молоді.

1. *Гончаренко С.* Український педагогічний словник. К., 1997.
2. *Збандуто С. Ф.* Педагогіка: Навч. посібник. К., 1965.
3. *Ильина Т. А.* Педагогика: Учебн. пособие. М., 1968.
4. *Ковалев А. Г. и др.* Очерки педагогики. М., 1963.
5. *Лында А. С. и др.* Педагогика: Учебн. пособие. К., 1973.
6. *Мойсеюк Н. Е.* Педагогіка: Навч. посібник. К., 2001.
7. *Кондратюк А. П.* Педагогика. К., 1982.
8. *Огородников И. Т.* Педагогика школы. М., 1978.
9. *Фіцула М. М.* Педагогіка. К., 2000.
10. *Щукина Г. И.* Педагогика школы. М., 1977.

TRAINING A FUTURE TEACHER FOR SECONDARY STUDENTS' SEXUAL UPBRINGING (FROM THE HISTORY OF THE PROBLEM)

Oksana Vasylenko

*Pavlo Tychyna Pedagogical University of Uman',
Sadova Str., 2, UA-20300 Uman', Ukraine*

The paper considers the historical aspect of researching the problem of training a future teacher for the sexual upbringing of secondary school students. It presents various visions of scholars on the problem of students' sexual education.

Key words: sexual upbringing, family, teacher's training.

Стаття надійшла до редколегії 13.02.2003

Прийнята до друку 18.06.2003